

38. Kur'an'da Kıtlık ve Tövbe-İstiğfar İlişkisi¹**Cengiz GÜNEŞ²****APA:** Güneş, C. (2024). Kur'an'da Kıtlık ve Tövbe-İstiğfar İlişkisi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 574-588. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981090>**Öz**

Bu makalede Kur'an'da kıtlık, istiğfar ve tövbe arasındaki ilişki incelenmeye çalışılacaktır. İnsanlar, zaman zaman kıtlık ve benzeri zor durumlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Şahısların işlemiş oldukları fiillerin yaşanan bu olumsuzluklarla olan ilgisi ile tövbe ve istiğfarlarının sonuca nasıl etki ettiği Kur'an perspektifinden ele alınmaya, bu konudaki ayetler bir bütünlük içinde analiz edilmeye gayret edilecektir. Araştırmada kıtlık konusunu sosyal ve beşerî bir olgu olarak ele alan kaynaklarla birlikte konunun tarif ve tanımı için sözlüklere, klasik ve çağdaş tefsir kitaplarına müracaat edildi. Birçok ayette bolluk ve bereketin tövbe/istiğfarla alakalı olduğu ortaya konmuş olmakla birlikte kıtlığın tek sebebe bağlanamayacağı, rızkın genişliğinin insanın çalışması ve gayretiyle de ilintili olduğu tespit edilmiştir. Kıtlık, iktisat ve ekonominin konusu olarak ele alınmakta, bazı çalışmalarda da rızıkla alakalı olarak işlenmektedir. Ancak bu çalışmada konu daha spesifik olarak ele alınmakta, özellikle de tövbe ve istiğfarla ilişkilendirilmektedir. Tarihte Allah Teâlâ, her bir topluluğa vahyini tebliğ için peygamberler göndermiştir. Bu peygamberler çoğunlukla yalanlanmışlardır. Bu sebepten de yalanlayanlar helak edilmişlerdir. Bu halklar, peygamberlerin çağrılarına kulak verdikleri takdirde, Allah Teâlâ onlara, göğün ve yerin bereket kapılarını açacağını ve onlara her yönden hayırlar vereceğini haber vermektedir. Birçok ayette istiğfar ve tövbe vurgusu yapılmakta, gereğini yapanlara bol nimetler verileceğinden bahsedilmekte, istiğfara devam eden kimseleri, Allah Teâlâ'nın, darlık ve üzüntülerden kurtaracağını, onları ummadıkları yerden rızıklandıracağını bildirmektedir. Netice itibarıyla, insanlar, kıtlıkla denenmenin bir imtihan şekli olduğunun farkına varabilmeli, böylesi zor zamanlarda hem infak ederek fakir fukarayı gözetmeli hem de bol bol tövbe ve istiğfar ederek Allah'ın hoşnutluğunu kazanmanın yollarını aramalıdır.

Anahtar kelimeler: Tefsir, Kur'an, Kıtlık, Tövbe, İstiğfar.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %7

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 18.05.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981090>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr., Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü / Assist. Prof., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and al-Balagha (Nevşehir, Türkiye), **eposta:** cengizgunes@nevsehir.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-2979-7271> **ROR ID:** <https://ror.org/019jds967>, **ISNI:** 0000 0004 0386 1930, **Crossref Funder ID:** 100019891

The Relationship Between Famine, Repentance, and Seeking Forgiveness in the Qur'ân³

Abstract

In this article, the relationship between famine, seeking forgiveness (istiğfar), and repentance (tövbe) in the Qur'ân will be examined. Humans occasionally face famine and similar hardships. The connection between the actions of individuals and these adversities, along with how repentance and seeking forgiveness influence outcomes, will be approached from the perspective of the Qur'ân. This study aims to analyze relevant verses in a cohesive manner. We consulted sources that treat famine as a social and human phenomenon for the definition and description of the subject in addition to dictionaries, classical and contemporary exegeses. Although many verses establish a link between abundance and seeking forgiveness/repentance, it is noted that famine cannot be attributed to a single cause, and the abundance of sustenance is also related to human effort and diligence. Famine is discussed as a subject of economics and economy in some studies, particularly in relation to sustenance. However, our study focuses specifically on the connection with repentance and seeking forgiveness. Throughout history, Allah has sent prophets to deliver His revelations to each community. These prophets were often rejected, leading to the destruction of those who denied them. When these communities heed the call of the prophets, Allah promises to open the gates of blessings and grant them goodness from all directions. Many verses emphasize seeking forgiveness and repentance, promising abundant blessings to those who comply. It is stated that continuous seeking of forgiveness will rescue individuals from distress and sorrow, and Allah will provide sustenance from unexpected sources. In conclusion, humans should recognize that being tested with famine is a form of trial. During such difficult times, they should both provide for the needy and engage in repentance and seeking forgiveness abundantly to earn Allah's pleasure.

Keywords: Tafsîr, Qur'ân, Famine, Repentance, Istighfar.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 7
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 18.05.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-**Publication Date:** 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13981090>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Sözlükte kıtlık; ihtiyaç duyulan maddelerin az olması ve zor bulunması anlamına gelmektedir. Savaş, kuraklık vb. nedenlerle ürünlerin yeterli derecede bulunmaması ve bu sebeple meydana gelen açlık; yiyecek maddelerinde ortaya çıkan darlıktır. Bu meyanda “kıtlıktan çıkmış gibi yemek” (Akalın & vd., 2019: 1428) tabiri doymak bilmezcesine yemeyi; “Kıtlıkta elinde buğday mı bulundu?” deyimi de bir kişinin sevincindeki abartıyı; (Kaçalın, 2019: 371) “Kıtlıkta verilen lokma belli olur.” atasözü de darlık ve yokluk zamanlarında verilen lokmanın azlığını ifade etmektedir. (Kaçalın, 2019: 165)

Kıtlık; eski dilde kaht u galâ diye tabir olunmaktadır ki, kuraklık neticesinde mahsulât yetiştirmekten ileri gelen açlık demektir. (Sami, 2019: 653)

İktisadî bir terim olarak kıtlık, piyasa taleplerinin temininde mal ve kaynaklarda oluşan yetersizlik durumudur. Bu yokluk demek değildir. Ekonomik anlamda talepler baz alındığında sayı ve miktar yönünden yetersizlik haline kıtlık denmektedir. Ekonominin en önemli kavramlarından biri olan kıtlık göreceli bir kavramdır. Kıtlık, arz talep durumuna göre değerlendirilir. Piyasaya arz edilen mal azsa fiyatlar çoğalır, alım gücü kıtlığı oluşur. İş fırsatlarının kıtlığı, bolluğun ortasında yoksul bir sınıf oluşturabilir. Ekonominin tüm branşları kıtlık problemiyle ilgilenir ve bu problem ekonominin iç dinamikleriyle hafifletilebilir. (Armağan vd., 1990: 2/374-375) Kur'an'da iktisadî durgunluk ve kıtlık, *kesâd* sözcüğü ile ifade edilmektedir. Bu kelime “...*kesâda uğramasından korktuğunuz ticaret...*” (Karaman vd., 2007: et-Tevbe 9/24) şeklinde sadece bir ayette geçmekte ve piyasada alım satımın kısıldığını ifade etmektedir. (Bahadır & Eroğlu, 2017: 23-38; Güneş, 2019: 76)

Kıtlığın nedenlerini iki başlık altında ele almak mümkündür. Bunlardan birincisi doğal/tabii nedenlerdir ki onları da şu şekilde belirtmek mümkündür:

- (i) Kuraklık
- (ii) Sel
- (iii) Şiddetli soğuklar
- (iv) Çekirge vs. gibi zararlı istilaları
- (v) Coğrafi şartlar

İkincisi insandan kaynaklanan sebepler:

- (i) Savaşlar
- (ii) İhtikâr
- (iii) Kaçakçılık
- (iv) Kötü Yönetim

(v) Demografik yapıdaki değişiklikler ile toprak kullanımındaki yanlışlıklar. (Karademir, 2013: 30-134; Gökhan, 1998: 45-52)

Kıtlığın kaynaklandığı nedenleri de göz önünde bulundurarak yukarıda verilen tariflerden hareketle kıtlık konusuna yer veren ayetleri tespit etmeye çalışacağız.

1. Bir İmtihan Konusu Olarak Kıtlık ve Kuraklık

Allah Teâlâ insanları kendisine kulluk etmeleri için yaratmıştır. Bunun için kullarını çeşitli şekillerde sınamaktadır. Zira bu, kulluğun bir gereğidir. İmtihani yapan Allah Teâlâ, insanları hangi konulardan imtihan edeceğini şöyle açıklamaktadır:

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالتَّمَرَاتِ وَبَشِيرِ الصَّابِرِينَ

“And olsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!” (el-Bakara 2/155) Allah Teâlâ, bu ayette insanların açlık, fakirlik ve canlarla ilgili bir takım korkularla deneneceklerini bildirmektedir. İbn Abbas (ö. 32/653) buradaki sınama konusunun kuraklık ve kıtlık sebebiyle meydana gelebilecek açlık korkusu, ürünlerin azlığı ve bereketlerinin kesilmesi neticesinde mahsullerden eksiltmekle gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. (el-Kurtubî, 1964: 2/174; Ebû Hayyân, 1420: 2/56; İbn Kesîr, 1999: 1/467) Bu kıtlık, meyve ağaçlarının soğuk, yakıcı rüzgârlar ve çekirge gibi zararlıların mahsulleri telef etmesinden kaynaklanabilir. (Buladı, 2011: 84) Allah Teâlâ, kullarını, burada sayılan ve sayılmayan unsurlarla deneyebileceğini bildirmekte, onların hazırlıklı olmalarını ihtar etmekte, bu belalara karşı sabredenlerin müjdelenmesi gerektiğini ilan etmektedir. (el-Âlûsî, 1415: 1/260)

Genel olarak herkesin bu şekilde imtihana tabi tutulacağını bildiren ayetlerin yanında özel olarak denenmiş kavimlerden bahseden ayetler de vardır. Onlardan birisinde şöyle buyrulmaktadır:

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِّنَ التَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ

“And olsun ki biz, düşünüp ibret alsınlar diye Firavunu ve soyunu yıllarca kuraklığa ve kıtlığa uğrattık.” (el-A'râf 7/130) Ayette yer alan “السِّنِينَ” kelimesi sene sözcüğünün çoğuludur ve yıl anlamına gelmektedir. Sonraları sene kelimesi bolluğun zıddı olan kıtlık ve kuraklık anlamında kullanılmaya başlamıştır. *Sin'in* ürünlerin yetersiz olması ve kurak geçen zamanlar demektir. (et-Taberî, 2000: 13/45; ez-Zeccâc, 1988: 2/368) Hz. Peygamber de Mekkelilere Hz. Yusuf'un kıtlığı gibi kıtlık vermesini rabbinden niyaz etmiştir. Onlar da bu duruma duçar olmuşlardır. Dolayısıyla ayet; “*Firavun hanedanını yıllarca süren kıtlık ve kuraklığa uğrattık*” anlamındadır. Kuraklığın köylüler için, ürünlerin kıtlığının da şehirli için olduğu ifade edilmektedir. Allah Teâlâ, söz konusu edilen kıtlık ve kuraklığı onların düşünmeleri, ibret almaları ve küfürlerinden vaz geçmeleri için musallat etmiştir. (er-Râzî, 1420: 14/343-344)

Tefsirlerdeki bu bilgileri göz önünde bulunduran birçok meal yazarı da ayetteki “وَنَقْصٍ مِّنَ التَّمَرَاتِ” kısmını kıtlık ve kuraklık diye çevirmişlerdir.⁴

Özetle, ayetteki sene kelimesi kıtlık ve kuraklık zamanlarını ifadede eden bir anlamda kullanılmıştır. Firavun ve halkına verilen bu kıtlık onların iman etmelerini sağlamak içindir.

Hız. Yusuf kıssasında kıtlık ve kuraklık uzun bir şekilde ele alınmakta, buna karşı neler yapılması gerektiği ilgili ayetlerde şöyle ifade edilmektedir:

⁴ <https://www.kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?sure=7&ayet=130>

“(Yusuf’un yanına gelerek dedi ki:) Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi! (Rüyada görülen) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri de kuru olan (başaklar) hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki, insanlara (isabetli yorumunla) dönerim de belki onlar da doğruyu öğrenirler. Yusuf dedi ki: Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz. Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında (stok edip) bırakınız. Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir. Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki, o yılda insanlara (Allah tarafından) yardım olunacak ve o yılda (meyve suyu ve yağ) sıkacaklar.” (Yusuf 12/46-49)

Hız. Yusuf’un zindanda olduğu bir sırada Firavun bir rüya görür. Maiyetindeki adamlara rüyanın yorumunu sorduğunda kimse rüyasını tabir edemez ve onlar, bu tür rüyaların “karışık rüyalar” olduğunu söylerler. Hız. Yusuf’la zindanda kalan bir arkadaşı onu hatırlar ve bu rüyayı ancak Yusuf’un tabir edebileceğini bildirir. Hız. Yusuf’un yanına gelir ve Kralın rüyasını tabir etmesini ister. Hız. Yusuf bu rüyayı Allah’ın kendine vermiş olduğu vahiy ya da ilhamla şu şekilde tabir eder: (ez-Zuhaylî, 1418: 12/277) Yedi semiz inek ve yedi yeşil başak, bolluk olacak yedi yıla, yedi arık inek de yedi yıl kıtlık olacağına işaretler. Bu nedenle ilk yedi yılda daha önce yaptığınız gibi buğday ekmeye devam edersiniz. Bu sırada buğdayları kıtlık yılları için stoklamanız ehemmiyet arz etmektedir. Buğdayları stoklarken de başaklarını koparmamanız gerekmektedir. Zira bu şekilde stoklarsanız uzun zaman bozulmadan korunması mümkün olur. Daha sonraki yedi yılda da kuraklık olacak, bu sırada çok azı müstesna biriktirdiğiniz zahirenin tamamını tüketeceksiniz. Sekizinci yılla devam eden zamanlarda bolluğu ulaşacaksınız. Hız. Yusuf’un bu yorumundan sonra Kral onu yanına çağırır ve hazine bakanlığının başına getirir. Hız. Yusuf, bu sürede rüyayı yorumladığı gibi ilk yedi yılda buğdayların usulüne göre depolanmasını gerçekleştirmiş, sonraki kıtlık yıllarını da adaletli bir yönetimle idare etmiştir. (et-Taberî, 2000: 16/124-132; el-Mâtürîdî, 2005: 16/124-132; Ebu’s-Suûd, ts.: 4/282-283; Karaman vd., 2007a: 3/237)

Buradaki kıtlığı sadece temel gıda maddesi olan buğday üzerinden düşünmemek gerekmektedir. Kıtlık, üzüm, hurma ve zeytinyağı gibi diğer ürünleri de kapsamaktadır. Ayrıca bazı müfessirler, “يَغْصِرُونَ” kelimesinden hareketle, bu kıtlık yıllarının bitiminde zeytinyağı veya üzüm gibi maddeleri sıkacaklarını işaret ettiğini ifade etmektedirler. Zira bu fiil herhangi bir şeyi sıkıp suyunu elde etmek anlamında kullanılmaktadır. Böylece “يَغْصِرُونَ” sözcüğünün hem bu kıtlığın bitimine hem de sonrasında çeşitli ürünler elde etmeye delalet ettiği belirtilmektedir. (İbn Kuteybe, 1973: 1/188; ez-Zeccâc, 1988: 3/114; el-Mâtürîdî, 2005: 6/250-251)

Netice itibarıyla, gerçekleşmiş olan bu kuraklığın hangi sebeple olduğuna dair Kur’an’da ve hadislerde herhangi bir açıklamaya rastlanmamaktadır. Ancak diğer ayetlerin genel hükmünden, herkesin kıtlık ve kuraklık sıkıntılarıyla denenebileceğini ifade etmek mümkündür. Bunlara ilave olarak, Yusuf kıssasında anlatılan kuraklıktan, böyle bir durumda nasıl bir önlem alınması gerektiği, adaletli yönetimin önemi ve israftan kaçınmanın zorunluluğu gibi dersler çıkarılması gerektiği gözden kaçırılmamalıdır.

Kur’an’da sözü edilen başka kıtlık olayları da vardır. Yusuf kıssasındaki kıtlık olayından farklı olarak burada sebep de zikredilmektedir:

وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعَمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

“Allah, (ibret için) bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi; ona rızık her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah’ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.” (en-Nahl 16/112)

Birçok müfessir burada ismi açık bir şekilde verilmeyen yerin Mekke olduğu fikrini taşımaktadırlar.

(Mücâhid, 1989: 1/426) Zira Mekke herhangi bir saldırıya uğramamıştır. (el-Ferrâ, ts.: 2/114) Allah Teâlâ onları, her şekilde rızıklandırıyor ve Hz. İbrahim'in kabul edilmiş duası sayesinde açlık tehlikelerinden emin kılıyordu: "Hani İbrahim, "Rabbim! Bu şehri güvenli bir şehir kıl. Halkından Allah'a ve ahiret gününe iman edenleri her türlü ürünle rızıklandır..." demişti. (el-Bakara 2/126) Bu hususa Kureyş suresinde de değinilmektedir: "الَّذِي أَطْعَمَهُم مِّنْ جُوعٍ وَآمَنَهُم مِّنْ خَوْفٍ": "Kendilerini açlıktan doyuran ve her çeşit korkudan emin kıldı." (Kureyş 106/4) Mekkeliler, Kureyş'in ticarî anlaşmaları sayesinde bolluk ve refah içinde yaşıyorlardı. (Güneş, 2019: 60-61)

Mekkelilerin, bugün de olduğu gibi her taraftan rızıkları geliyordu. Allah Teâlâ, elçisini buradan seçmekle en büyük nimeti onlara sunmuş oluyordu. Nitekim en-Nahl suresi 113. ayette onlara kendi içlerinden bir peygamber geldiği bildirilmektedir. (en-Nahl 16/113) Ne var ki Mekkeliler, Hz. Peygamber'e olmadık eziyetleri reva görerek bu büyük nimete nankörlük etmişlerdir. Allah Teâlâ da onlara kıtlık yılları yaşatmış ve onları açlığa düşürmüştür. Leş, kemik ve yenmeyecek maddeleri yemek durumunda kalmışlardır. Kalplerine de Allah Resulünün korkusu salınmıştır. (et-Taberî, 2000: 17/309-310) en-Nahl suresinin 112. ayetinde yer alan "لِّيَأْسَ الْجُوعُ وَالْخَوْفُ" kısmı; "açlık ve korku elbisesi" demektir. Libas, mecazen insanı örten ve kaplayan şeyler için kullanılan bir deyimdir. Burada açlık, korku elbisesi olarak ifade edilmekte, söz konusu kişilerin nasıl bir ruh hali yaşadıklarını ifade etmektedir. Ayetteki mesel, Allah Teâlâ'nın kullarına lütfettiği sayısız nimet ve rızıklara karşı ister bilerek isterse bilmeyerek yapılan nankörlüğü bildirmektedir. Zira Mekke ya da herhangi bir toplumun, Allah'ın mesajlarına karşı çıkmasının getireceği felaketler, sadece ahiretle sınırlı kalmayıp bu dünyada da büyük yaralar açacak kaçınılmaz bir durumdur. Dolayısıyla dünyada Allah'tan bağımsız hareket ederek yaşayan herhangi bir toplum güven, huzur ve refah içinde olmaya layık değildir. (Esed, 1999: 2/554-555)

Söz konusu şehrin Medine olduğunu iddia eden müfessirler de bulunmaktadır. Nitekim Medine, Hz. Peygamber zamanında güvenli, rızık bol bir şehirken Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle bu güven ortamı gitmiş, yerine korku ve sıkıntılı zamanlar hâkim olmuştur. (İbnü'l-Cevzî, 1422: 2/589)

Aslında yaşanan kıtlığın Mekke ya da Medine olması fazla bir önem taşımamaktadır. Önemli olan ayette belirtilen özelliklerin taşınmasıdır. Ayetin mesajı, güven ve huzur içinde yaşayan, ancak Allah'ın nimetlerine nankörlük eden her toplumu ilgilendirmektedir. Çünkü Kur'an'ın mesajı geneldir.

Kıtlık ve darlık günlerinde nasıl davranılması gerektiği de şu ayette açıklanmaktadır:

"Fakat o, sarp yokuşu aşamadı. O sarp yokuş nedir bilir misin? Köle azat etmek veya açlık gününde yemek yedirmektir, yakınlığı olan bir yetime. Veya hiçbir şeyi olmayan yoksula." (el-Beled 90/11-16)

Kıtlık olduğunda bu sıkıntılardan herkes aynı oranda etkilenmez. Maddî durumu ve imkânları iyi olanların, kendilerinden kötü olanlara yardım ellerini uzatmaları gerekmektedir. Hatta îsâr ahlakı dediğimiz, "kendisi de muhtaç olduğu halde din kardeşinin ihtiyaçlarını kendinden önceye almak" şeklindeki hareket tarzını sergileyebilmek Allah katında çok değerli bir davranıştır. (el-Haşr 59/9; el-İnsân 76/8)

İnsanın önünde nefis, şeytan ve dünyanın cazip nimetleri bulunmaktadır. Bu unsurlar ayette belirtilen "sarp yokuş"un aşılmasında engel teşkil etmektedir. Bu yokuşları aşma yolunda en büyük araç cömertlik ve infaktır. Sarp yokuşları aşmanın şartlarından ilki bir kişiyi hürriyetine kavuşturmadır. Sonrasında, kıtlık zamanlarında yetimlerle açları doyurmak ve onların ihtiyaçlarını gidermektir. (el-Hicâzî, 1413: 3/866) *Akabe* olarak adlandırılan bu durum, kıtlık gününde, insanların açlıktan kıvrandığı zamanlarda karınlarını doyurmak, yiyeceklerini ve nafakalarını sağlamaktır. Suredeki "يَوْمَ ذِي مَسْغَبَةٍ" ayeti, meşakkat,

kıtlık, açlık içinde bulunmak demektir. (Bilmen, 1985: 8/4040)

Hulasa Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmanın en önemli unsurlarından biri de özellikle kıtlık ve zor şartlarda fakir/fukara ve açları doyurmaktır.

Kıtlık olgusunun en başat unsuru, ürünlerin yetişmesinin biricik vesilesi ve bütün canlıların hayatta kalabilmesinin temel ögesi sudur. Dolayısıyla hayatın tamamen suya endeksli olduğunu ifade etmemiz gerekmektedir. Suyun bol ve kullanılabilir olduğu mekânlar insanlar tarafından yerleşim merkezleri edinilmiştir. Köy, kasaba ve şehirler tabiatın bu durumu dikkate alınarak kurulmuştur. Kısaca insanın hayatını idame ettirebilmesi suya bağlıdır. Bu olguya dikkat çeken Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ

“(Yine onlara) de ki: “- Bana söyleyin: Eğer suyunuz, yerin dibine batır giderse, size bir akarsu kim getirir? (Bunu getirebilecek Allah'tan başka bir kuvvet var mı? O halde, O'na nasıl eder de ortak koşarsınız, hükümlerini dinlemezsiniz?)” (el-Mülk 67/30; el-Vâkıa' 56/68-70)

Ayette hitap Hz. Peygamber'e yapılmakta ve müşriklere sularının çekilmesi durumunda bunu kimin getireceği inkârî bir üslupla sorulmaktadır. Allah, ırmak, kuyu ve pınar gibi yarattığı su kaynaklarını kurutsa, buradaki suları ulaşılamayacak derinliklere çekse, sürekli bir şekilde akmasına alışık olduğunuz bu suları size kim temin edecektir? Elbette Allah'ın haricinde hiç kimse bunu getiremez. Bu sular yağmur, kar ve nehirler vesilesiyle gerçekleşmektedir. Bu ayette, her bir ihtiyaç için Allah Teâlâ'ya itimat etmenin gerekliliğine, O'nun güç ve kudreti, yardımı olmadan hiçbir başarının kazanılmayacağına işaret vardır. (Derveze, 1998: 5/383; ez-Zuhaylî, 1418: 29/37)

Kâinatı ve her şeyi idare eden, yaşatan, yöneten ve her an her şeyden haberdar olan Allah Teâlâ olduğuna göre, her sıkıntıda O'na müracaat edildiği gibi kıtlık ve kuraklıklarda da O'na yalvarıp yakarılmalı, günahlardan tövbe edilmelidir.

2. Kıtlığın Tövbe ve İstiğfarla İlişkisi

Çöller, kurak ve çorak araziler ile kutuplar haricindeki bölgelerde, hayat sürmeye uygun yörelerde yaşayan insanların zaman zaman kuraklık ve kıtlıklara maruz kaldıkları bilinen bir gerçekliktir. Tabiat olayları olarak adlandırdığımız yağmur, kar, sel, deprem, toprak kayması, çölleşme vs. olayların ilahî ve insanî yönü vardır. Tabiatı hor kullanan insanoğlu dünyadaki ekolojik düzenin bozulmasına sebep olmaktadır. Bu duruma işaret eden bir ayette şöyle buyurulmaktadır:

“İnsanların kendi işledikleri (kötülükler) sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı (kötü) sonuçlarını (dünyada) onlara tattıracaktır.” (er-Rûm 30/41)

Ayette söz edilen bozulmayı ifade eden *fesâd* kelimesi iki şekilde anlaşılmaktadır. Birincisi manevî bozulmayı ifade etmektedir ki işlenen günahlar ve yapılan haksızlıklar sonucu sel, yangın, kıtlık, kaynak sularının azalması, geçim sıkıntısı, bereket kalmaması gibi olaylar örnek verilebilir. (Karaman vd., 2007a: 4/322) İkincisi ise bizzat tabiatın dengesinin bozulmasıdır. Özellikle katı bir materyalizm neticesinde ortaya çıkan teknolojik gelişmeler ve beraberinde getirdiği tahribat, daha önceki insanların hayal bile edemeyeceği seviyeye ulaşmış ekolojik dengesizliklere sebep olmuştur. Şehirlerin çöpleri ve kanalizasyon atıkları, katı yakıtlar, fabrika bacaları, son sürat toprağı, denizleri ve akarsuları kirlletmektedir. Ortaya çıkan buna benzer olumsuzluklar tabiatındaki her türlü canlıyı tehdit etmektedir. Bunlara cinsel sapıklıklar, uyuşturucu ve şiddet de ilave edilirse işin vahameti daha da tarifsiz bir hale

gelmektedir. Bütün bunlar, insanların Allah'a ve ahlâkî değerlere önem vermeksizin sadece maddî ilerlemeyi hedef almalarından kaynaklanmaktadır. (Esed, 1999: 2/828-829; Karaosman, 2020:113) Hal böyle olunca bütün insanlık, hatta diğer canlılar ve birçok ekosistem yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmektedir. Ortaya çıkan bu tablo sebebiyle zarar gören, sıkıntı çeken ve çeşitli hastalıklara yakalan insanların yaptıkları fesadın bir bölümü ayette de ifade edildiği üzere kendilerine ceza olarak dönmektedir. (Şimşek, 2012: 4/130)

Bu kaos ve fesat ortamından kurtulmak, nükleer atıkların olmadığı, denizlerin kirlenmediği, göllerin kurumadığı zamanlara dönmek pek mümkün görünmemektedir. Çevreyi bu hale getirmemek de insanoğlunun sorumluluğundadır. Dolayısıyla günahları sadece herkesin bildiği yasaklardan ibaret zannetmek büyük bir yanlıdır. İslam'ın çevreye verdiği önemi hiçe saymak, suları israf etmek, havayı kirlletmek, yiyecek ve içecekleri israf etmek de günah olan davranışlardır. Gerek bu gibi maddî gerekse manevî günahlardan Allah'a iltica edilirse, günahlardan vazgeçilirse ve fitrata dönülürse durumun değişeceği bildirilmektedir:

وَأَنْ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُغْفِرْ لَكُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ غَيْرٍ

“Rabbinizin mağfiretini isteyin. Sonra O'na tövbe edin ki, size takdir edilmiş belirli bir zamana (ölüme) kadar güzel bir şekilde yaşatsın, fazlından dünya ve ahirette mükâfatını versin. Eğer imandan yüz çevirirseniz, biliniz ki, ben, başınıza gelecek büyük bir günah azabından korkarım.” (Hûd 11/3)

Söz konusu ayette Allah Teâlâ, kullarından istiğfar ve tövbe etmelerini istemektedir. İstiğfar ve tövbenin yakın anlamda olduğu ifade edilmekle birlikte, geçmiş günahlardan ötürü mağfiret, yeni işlenen günahlar sebebiyle de tövbe edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Günahlardan vazgeçmeden mağfiret dilemenin tövbede samimiyetsizlik olduğu söylenmiştir. Ayette önce mağfiret dileme, sonrasında ise tövbe istenmesinin zikredilmesi, mağfiret dilemenin tövbeyle alt yapı oluşturmamasından dolayıdır. Ayetteki buyruğun, küçük günahlarınız sebebiyle Allah'tan mağfiret dileyin, büyük günahlarınız nedeniyle de Allah'a tövbe edin manasına gelebileceği ihtimalinden de bahsedilmiştir. Bunun sonucunda Allah, kullarını bol rızık ve rahat bir geçimle ödüllendirileceğini, öncekilerin helak edildiği gibi helak edilmeyeceğini ve uzun ömür verileceğini müjdelemektedir. (el-Kurtubî, 1964: 9/3-4)

Aşağıdaki ayette de aynı şekilde istiğfar ve tövbe vurgusu yapılmakta, gereğini yapanlara bol nimetler ihsan edileceği Hz. Hûd'un dilinden aktarılmaktadır:

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ

“Ey kavmim! Haydi, artık rabbinize iman edip af dileyin. İşlediğiniz günahlardan duyduğunuz pişmanlıkla tövbe olup O'na yönelin; O da size gökten bereket kaynağı yağmurlar yağdırsın, gücünüze güç katsın. Bu öğütlerimden yüz çevirip kâfirlikte/nankörlükte ısrar etmeyin.” (Hûd 11/52)

Diğer ayette olduğu gibi bu ayette de en önemli iki kavram sırasıyla istiğfar ve tövbedir. Bu kavramların izahı ayetin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. *İstiğfar* kelimesi “gafr” mastarından türemiş bir kelime olup gizlemek, örtmek, bağışlamak anlamlarını taşımaktadır. İstiğfar terim olarak; “kulun, işlediği kusurlarının Allah'tan bağışlanmasını istemesidir.” (İbn Manzûr, 1414: 5/25) İstenen bu bağış talebinin hem fiille hem de sözle olması gerekir. Sözde kalan ve fiiliyata geçmeyen bu talep, sahibini yalancı biri yapar. (İsfahânî, 1424: 469; Bebek, 2003: 27/313) İstiğfar kavramına yakın anlamda olan bir diğer kavram da tövbedir. Tövbe; geri dönüş, rücu etmek, bir yerden dönmek anlamlarına gelmektedir. (İbn Manzûr, 1414: 1/217-219) Tövbede üç merhale söz konusudur. Birincisi işlenen fiilin günah olduğu ve bunun Allah'ın bir yasağı olduğunun bilinmesi, ikincisi pişmanlıktır. Kul işlediği günah için pişmanlık duymuyorsa tövbe gerçekleşmez. Üçüncüsü kalpte meydana gelen pişmanlık neticesinde yasak olan

davranışı terktir. (Özer, 2008: 80-81) Bu terk kuvvetli bir şekilde gerçekleştirilir ve günah işlememek için niyette de samimi olarak çaba gösterilirse bu tövbe çeşidine *nasuh* tövbesi denir: “*Ey iman edenler! Samimi bir tövbe ile Allah'a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter...*” (et-Tahrîm 66/8) Tövbe ve istiğfarın anlamı bu şekilde ifade edildikten sonra ayetin tefsirine geçebiliriz.

Ayet-i kerîme Âd kavmi ile ilgili olarak zikredilmektedir. Âd kavmi bağ, bahçe ve ekin işlerinde ileri bir toplumdur. Rivayetlere göre üç sene veya daha uzun yıllar kıtlık olmuştu ve bu süre zarfında çocukları da olmamıştı. Ayette Hz. Hûd'un, kavmini imana davet edip şirk inancından vazgeçmelerini, hemen tövbe etmelerini, bir daha aynı günahı işlememelerini tembih ettiği bildirilmektedir. Peygamberleri Hûd, iman ederlerse Allah'ın onlara bol yağmurlar göndereceğini, yurtlarını tekrar dirilteceğini, kuvvetlerine kuvvet katacağını, bolluk ve verimlerini artıracacağını bildirdi. Ancak onlar Hz. Hûd'a inanmadılar ve küfürlerinde inada devam ettiler. (el-Kurtubî, 1964: 9/51) Allah Teâlâ, onlara nimetle birlikte kuvvet vereceğini ifade etmektedir. Zira kuvvet bulunsa nimet bulunmasa, kuvvetin bir anlamı olmayacak; nimet bulunsa da bu nimetlerden faydalanabilecek kuvvet bulunmasa yine bir anlamı olmayacaktır. Ancak nimet ve kuvvet birlikte olursa anlam kazanacaktır. Dolayısıyla ayetteki “*Size gökten bol bol (yağmur) göndersin*” kısmı bu duruma işaret etmektedir. (Esed, 1999: 1/434) Yine aynı şekilde “*Kuvvetinize kuvvet katsın*” ifadesi de nimetlerden istifade etmenin ve mutluluğun en üst derecesini bildirmektedir. Tefsircilerin ifadesine göre; Allah Teâlâ, Âd kavmine iki büyük haslet vermiştir. Biri bağ, bahçe ve bostanlarının çok güzel olması, diğeri de çok güçlü ve kuvvetli olmalarıdır. Onlar, Allah'ın elçisini yalanlayınca yıllarca kıtlıkla imtihan edildiler ve güçten kuvvetten düştüler. Allah Teâlâ, onlara putları bırakıp kendine yönelirlerse zikri geçen bu iki nimete tekrar kavuşacaklarını haber vermektedir. (er-Râzî, 1420: 18/363-364) İstiğfarın faziletine atıfta bulunan ayetlerin yanında birçok hadis de vardır. Bunlardan birinde Allah Resulü şöyle buyurmaktadır: “*Bir kimse istiğfara devam ederse, Allah Teâlâ ona her bir darlıktan çıkış, her bir üzüntüden kurtuluş yolu gösterir ve ona ummadığı yerden rızık verir.*” (Ebû Dâvûd, 1992: Sünen, “Vitr”, 26; İbn Mâce, ts.: Sünen, “Edeb”, 57)

Kısaca istiğfar ve tövbe arasındaki alaka şöyledir: Allah'tan mağfiret istemenin ve O'na istiğfar etmenin yolu tövbeden geçer. Zira günahkâr, doğru yoldan yüz çevirmiş kimsedir. Kişinin, bundan dönüp tövbe etmediği sürece bizzat maksadına erişmesi mümkün değildir. Dolayısıyla önce kulun, günahından vazgeçmesi sonra da Allah'tan istiğfar dilemesi gerekmektedir. (er-Râzî, 1420: 17/315)

İstiğfar rızık ilişkisiyle ilgili olarak başka bir ayette de şöyle buyurulmaktadır:

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّاراً . يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَاراً . وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَيَبْنِيَنَّ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَاراً

“Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır. (Mağfiret dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsün, Mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın.” (Nuh 71/10-12)

Ayette, inkârda direnen Hz. Nuh'un kavmi tövbe ve istiğfar etmeye çağrılmaktadır. Her insan günah işleyebilir ve çeşitli hatalar yapabilir. Ancak insanın işlediği günahını bilmesi, bunu itiraf etmesi, Rabbinden bağışlanma dilemesi ve tövbe etmesi çok önemlidir. Bu bağlamda *istiğfar*, herhangi bir Müslüman'ın hataları sebebiyle Allah'a dönerek O'ndan affedilmeyi arzu etmesi anlamına gelmektedir. Uzun yıllar kavmini tevhide çağırın Hz. Nuh, burada onların tövbe istiğfarda bulunup putlara tapmaktan vazgeçtikleri ve halis bir imanla inandıkları takdirde, Allah Teâlâ'nın onları affedeceğini, çünkü O'nun son derece bağışlayıcı olduğunu bildirmektedir. Bu çağrıyı kabul ettikleri halde, Allah'ın onlara yetiştirecekleri ürünlerden bol kazanç elde etmelerini sağlayacak yağmurlar yağdıracağı, nehirler akıtacağı, bu sayede mallarının çoğaltılacağı bildirilmektedir. Bunlara ilaveten, işlerinde kendilerine

yardım edecek, güçlerine güç katacak evlatlarla desteklenecekleri ifade edilmektedir. (er-Râzî, 1420: 30/652; el-Hicâzî, 1413: 3/754) Rivayetlerde belirtildiği üzere Hz. Nuh'u yalanlayan bu inatçı kavim, kırk ya da yetmiş yıl kuraklığa uğramış, kadınları kısırlaştırmış, davarları ve ekinleri telef olmuştur. (ez-Zemahşerî, ts.: 4/617) Çaresizlikleri sebebiyle Hz. Nuh'tan yardım istemişlerdir. Hz. Nuh da onlara ayetteki teklifleri iletmıştır. Ancak onlar tövbe etmemeye adeta yemin etmiş gibi inatlarını sürdürmüşlerdir. (el-Kurtubî, 1964: 18/301-302; el-Beyzâvî, 1418: 5/249)

Gerek önceki ayette gerekse bu ayette, istiğfar etmenin ve Allah'tan mağfiret dileminin neticesinde rızık ve yağmurun gönderileceğine dair delil vardır. Hz. Ömer de arkadaşları ile yağmur duasına (istiskâ) çıktıklarında herhangi bir dua okumamış, sadece istiğfar etmiş ve bu ayetteki gibi davranmıştır. Hasen el-Basrî (ö. 110/728) kendisine kuraklıktan ve fakirlikten şikâyet eden kişilerden her birine Allah'tan istiğfar / mağfiret dilemesini tavsiye etmiş, söz konusu ayettin gereğince bu şekilde hareket ettiği rivayet edilmiştir. (ez-Zemahşerî, ts.: 4/617; el-Kurtubî, 1964: 18/302)

Ayette bulunan “غَفَّارٌ” kelimesi bağışlayıcı anlamına gelmektedir. Bu kelimenin anlamı “غَفُورٌ” sözcüğünden daha mübalağalıdır. Sözlükte örtme ve kapatma manasına gelen bu kelime, Allah'ın son derece bağışlayıcı olduğunu ifade etmektedir. Tövbe ile istiğfar bir kulluk arzından ve Allah'a ihtiyaç duymaktan kaynaklanan, benlik iddiasından vazgeçmenin göstergesidir. İşte bu şekilde Allah'a yönelen bir toplum için hem bağışlanma hem de bereketli yağmurlar, hayırlı rızıklar, evlatlar ve mallar verileceği müjdelanmaktadır. Zira taatlerle uğraşmak hayır kapılarının açılmasına, günahlarla meşgul olmak da Allah Teâlâ'nın kahrına, hatta dünyanın harap olmasına sebep olacaktır. (Bursevî, 2012: 9/303)

Aslında günah, Allah ile kulun arasındaki iletişimin kopması demektir. Bu iletişimin tekrar sağlanması ancak samimi bir tövbe, arkasından da gönülden gelen bir istiğfarla gerçekleşir. Kul günah işlemekten geri kalamayacağına göre, tövbe ve istiğfardan da geri kalmamalı, Allah Teâlâ ile iletişimini sürdürmelidir. Kullar bu tavrı takınırlarsa, Allah Teâlâ da onları bağışlayacağını gerek bu dünyada gerekse ahirette çeşitli mükâfatlar vereceğini bildirmektedir.

Allah Teâlâ'ya iman edip takva sahibi olanlara bereketler ihsan edileceği; yalanlayanların da işledikleri fiillerden dolayı cezalandırılacakları bir başka ayette şöyle ifade etmektedir:

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

“Eğer, o memleketlerin halkları iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereketler(in kapılarını) açardık. Fakat onlar yalanladılar, biz de kendilerini işledikleri günahlarından dolayı yakalayverdik.” (el-A'râf 7/96)

Allah Teâlâ, her bir kavme ya da şehre onları uyarmak ve vahyini bildirmek için elçiler göndermiştir. Gönderilen bu elçiler çoğunlukla yalanlanmışlardır. Bu tutum ve davranışlarından dolayı da helak edilmişlerdir. (Küçük, 2007: 323-326) Bu halklar, nankörce bir hareket tarzı sergilemek ve günahlara devam etmek yerine Allah Teâlâ'ya isyandan sakınsalardı, “gökten ve yerden bereket kapıları üzerlerine açılacaktı ve onlara her yönden hayırlar verilecekti.” Ayetteki “بَرَكَاتٍ” kelimesiyle yağmurlar ve nebatat kastedilmiştir. (Yıldız, 2009: 30-150) Böylece bereketler onlar üzerine açılacak ve bol ürünler alacaklardı. Fakat onlar yalanlamaktan vazgeçmediler. (ez-Zemahşerî, ts.: 2/133) Ayetteki “مِّنَ السَّمَاءِ” / Altı ve üstleri ifadesinde onlara sağlanacak olan rızık vesilelerinin çeşitliliği ve bolluğuna işaret vardır. Bazı müfessirlere göre; “مِّنَ السَّمَاءِ” kelimesi kulların çabası olmadan Allah'ın verdiklerini, “وَالْأَرْضِ” ise insanların çalışması ve gayreti sonucunda elde ettikleri nimetleri ifade etmektedir. (Karaman vd., 2007a: 2/308)

Kur'an'da bahsedilen bu inkârcıların halini ortaya koyan başka bir ayette şöyle buyrulmaktadır:

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكْلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ ...

“Eğer onlar Tevrat’ı, İncil’i ve Rableri tarafından kendilerine indirileni (Kur’an’ı) gereğince uygulasalardı, elbette üstlerinden ve ayaklarının altından (bol bol rızık) yiyeceklerdi...” (el-Mâide 5/66) Ayet, Ehli Kitap olan Yahudi ve Hristiyanların, Tevrat, İncil ve Kur’an’ın gereğini yapmaları, hükümleriyle amel etmeleri durumunda, Allah Teâlâ’nın onlara bol nimetler vermesinden, üstlerindeki göklerden bereketli yağmurlar indirmesinden, altlarından da yeryüzünün çeşitli bitkileriyle ve mahsulleriyle rızıklandırmasından bahsetmektedir. Burada, “Ehli Kitap nasıl olur da Tevrat, İncil ve Kur’an’la birlikte amel edebilir?” şeklinde bir soru akla gelebilir. Her ne kadar söz konusu kitaplar birbirlerine muhalif hükümler içerse de değişmeyen temel hükümlerde ortak paydaları bulunmaktadır. Mesela peygamberlere iman hepsinde de ortak itikat konusudur. Yine bu kitaplar ilk muhatapları tarafından tatbik edilseydi, onlar da bu bereketlere kavuşmuş olacaktı. (et-Taberî, 2000: 10/463-464)

Bazı müfessirler de Tevrat ve İncil’in uygulanmasından kastedilen mananın, bu kitaplarda vasfı açıklanan Hz. Muhammed’e iman eden ve onun getirdiği Kur’an’ın hükümlerini yürürlüğe koyup onunla amel etmek ve Tevrat ile İncil’de Allah’a verdikleri sözleri yerine getirmek olduğu şeklinde anlamışlardır. (Arslan, 1995: 4/276-277)

Hz. Musa ile birlikte hareket eden, onun emirlerini uygulayan İsrailoğulları çölde dahi rızıklarından mahrum bırakılmamış, güneşten, bulutlarla gölgelenmiş, kudret helvası ve bıldırcın eti ile gıdalanmışlar (el-Bakara 2/57) ve taştan fışkıran on iki pınardan su içmişlerdir. (el-Bakara 2/60; el-A’râf 7/160) İsrailoğullarının çektiği sıkıntılar ayette geçen icapları yerine getirmemelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak bugün dünyanın en müreffeh topluluklarının Ehli Kitap olduğu müşahade edilmektedir. Bu durumu onların ilâhî-tabîî kurallara uymalarına bağlayabiliriz. Burada, dinin icaplarına uymanın ölçüsünün dinin bazı ayrıntılarını ön plana koymak olmadığının altının çizilmesi gerekmektedir. (Karaman vd., 2007a: 2/308) Zira hak ve adalete dayanmayan yönetim biçimleri, sadece ritüellere çevrilen, davranış haline gelmeyen, güzel ahlaka dönüşmeyen ve sahibini kötülüklerden alıkoymayan ibadetler gerçek dindarlık ölçüsü değildir.

Aslında cenneti kazanmak için iman başlı başına yegâne nedendir. Ancak Allah Teâlâ katında yüksek değer taşıyan iman, salih amellerle süslenen ve toplumda ıslah kabiliyeti taşıyan davranışların yer etmesiyle kökleşir. Dolayısıyla imandan söz eden ayet ile hadisleri salih amellerden ayrı düşünmek ve sözde kalıp aksiyona dönüşmeyen davranışlar olarak görmek İslâm’ın ruhunu kavramamak demektir. (Karaman vd., 2007a: 2/309)

Netice olarak, kendisinden önceki ilâhî kaynaklı kitaplara da atıfta bulunulan ve Kur’an’da bahsi geçen hakikatlerin bir bütün halinde uygulanması gerekmektedir. Bu şekilde hareket edilirse Allah Teâlâ, onlara göklerin ve yerlerin maddî manevî kapılarının açılacağını haber vermektedir. Aslında iktisadî hayatta yaşanan bolluk ya da kıtlığın tek bir sebebe irca edilmesi uygun değildir. Manevî sebeplerin yanında, maddî olarak insanın çalışmasının ve gayretinin, (Krş. Elmalılı, 1979: 7/4609-4610) ilaveten piyasadaki arz ve talep durumunun, tüketim ve tasarruf alışkanlıklarının, ilim ve teknik usullerinden faydalanma yollarını bilmenin, sosyal ve ekonomi yönetim anlayışıyla ilişkili olduğuna da işaret etmek gerekmektedir. (Durmuş, 2003: 586-587)

Bu bağlamda çarşı-pazar piyasasındaki fiyatlar tartışma konusu yapılmakta, fiyatları Allah’ın

belirlediğini öne süren kimi insanlar, sorumluluktan uzaklaşarak kenara çekilmek istemektedirler. Nitekim bu konuyla ilgili olarak şu hadise atıfta bulunmaktadır:

“Ebû Hureyre’den (r.a.) rivayet edildiğine göre; bir adam Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gelip: Ya Resulallah, narh koy (fiyatları sınırla), dedi. Resulullah (s.a.v.): "Hayır, (rızkınızın artması için) dua ediniz." buyurdu. Daha sonra başka bir adam gelip: Ya Resulallah, narh koy, dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ona da: "Hayır, fiyatları ancak Allah eksiltir, Allah artırır. Ben Allah'a, yanımda hiç kimsenin hakkı olmadığı bir halde ulaşmayı umarım" buyurdu.” (Ebû Dâvûd, 1992: Sünen, “Büyû”; Tirmizî, 1395: Sünen, “Büyû”, 73)

İslam ekonomisinde mümkün oldukça fiyatlara müdahale edilmemesi esastır. Devlet çok aşırı bir durum olmadığı sürece narh koymamalı, serbest piyasa ekonomisini engellememelidir. Ancak piyasa kontrolünü de ihmal etmemeli, spekülasyonlara izin vermemeli ve gerekli önlemleri almalıdır. (Güneş, 2019: 245) Fiyatların yükseldiği zamanlarda insanlar rızıklarının artması için Allah’a dua etmelidirler. Zira Allah dilediği kimsenin rızkını artırır, dilediğinin rızkını da kısar. (el-Bakara 2/212; Âl-i İmrân 3/37; Yûnus 10/31; en-Neml 27/64; et-Talâk 65/3) Burada kaderci bir anlayışla ne yapalım fiyatları Allah Teâlâ belirliyor diyerek, özellikle de yönetici ve denetleyici konumunda bulunan kişilerin kendi sorumluluğundan kaçmaları asla kabul edilebilecek bir durum değildir.

Sonuçta Allah Teâlâ her şeye müdahildir. (er-Rahmân 55/29) Hiçbir yaprak bile O’ndan izinsiz düşmez. (el-En’âm 6/59) Kâinatı idare etmek de O’na zahmet vermez. (el-Bakara 2/255) Allah her şeye kadirdir. (el-Bakara 2/20,106,109; Âl-i İmrân 3/29; en-Nisâ 4/133; el-Mâide 5/19; et-Tevbe 9/39) Kâinatta olan her şey *sünnetullah*, yani ilâhî yasalar çerçevesinde gerçekleşir. Dolayısıyla insanlar kendi kusurlarını, yeteneksizliklerini Allah’a yıkarak kader böyleymiş demelerinden başta Allah razı değildir. Bu noktadan hareketle insan, rızkının artması için üzerine düşeni yapmalı, sürekli tövbe istiğfar halinde olmalı, tabiatı tahrip ederek ilâhî yasalara aykırı davranmamalı gerek maddî gerekse manevî alanda ıslahçı olmalıdır.

Sonuç

Kıtık; kuraklık, sel, çekirge gibi doğal/tabii nedenlere; savaş, ihtikâr, kötü yönetim, toprak ve su kullanımındaki yanlışlıklar gibi sosyal ve siyasi sebepler ile günah ve isyanlara dalmak gibi dinî sebeplere dayanmaktadır. Allah Teâlâ, kullarını, burada zikredilen hususlarla sınavacağını, onların bu belalara karşı sabretmeleri gerektiğini belirtmiştir. Nitekim tarihten günümüze birçok kavim sınava tabi tutulmuştur. Bu konudaki ayetler, bizlerin de buna benzer zorluklarla karşı karşıya kalacağımızı, bu durumun kaçınılmaz bir hal olduğunu ilan etmiştir. Dolayısıyla herkesin helak edilen bu kavimlerden ders çıkarması istenmiştir. Kıtık ve benzeri zor durumlar, insanların yaşadığı gerçekliklerden biridir ve bu durumlarla başa çıkarken kişinin işlediği fiillerin ve Allah’a yönelişin etkisi önemlidir.

Yusuf kıssasındaki kıtlık hadisesi, böylesi durumlarda bize nasıl bir önlem alınması gerektiğini, adaletli yönetimin önemini ve israftan kaçınmanın zorunluluğunu öğretmiştir. Mekke ya da Medine’de yaşanan kıtlığa atıfta bulunan ayetlerden, güven ve asayiş içinde yaşayan bir toplumun, Allah’ın nimetlerine karşı nankör davranmaları sonucunda yıllarca kıtlık ve kuraklıkla cebelleştikleri anlaşılmıştır.

Allah Teâlâ’nın hoşnutluğunu elde etmenin en önemli vesilelerinden biri de özellikle, sarp yokuş adı verilen akabeyi geçmektir. Bu da fakir fukara ve açları doyurmakla elde edilir.

Çeşitli coğrafyalarda kıtlık oluşmasının birincil sebebi su kaynaklarını bilinçsiz kullanmaktır. Kıtıkla son derece ilişkisi olan suya dikkat çeken Yüce Allah, hayatın tamamen suya endeksli olduğunu ifade

etmekte, suların kuruması durumunda bunu ancak kendisinin sağlayabileceğine vurgu yapmaktadır.

Hız. Ömer yağmur duasına (istiskâ) çıktığında bir dua okumamış, sadece istiğfar etmiş, Hasen el-Basrî, kendisine kuraklıktan ve fakirlikten şikâyet eden kişilerden her birine Allah'tan istiğfar/mağfiret dilemelerini tavsiye etmiştir.

Kur'an ayetlerinde bolluk ve bereketin tövbe ve istiğfarla ilişkilendirildiği, ancak kıtlığın sadece tek bir sebebe bağlanamayacağı ve rızkın genişliğinin insanın çabasıyla da ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Tarih boyunca peygamberlerin toplumlara gönderildiği ve genellikle yalanlandığı ve bu yüzden yalanlayanların helak edildiği belirtilmiştir. Ancak peygamberlere kulak veren toplumların Allah'ın bol nimetlerine kavuşacakları ve bereketlenecekleri ifade edilmiştir. Ancak adaleti ilke edinmeyen yönetim şekilleriyle, güzel ahlaka evrilmeyen, sahibini kötülüklerden alıkoymayan ibadetlerle gerçek dindarlık elde edilmiş olunmaz ve bunlarla da Allah'ın lütuf , af, mağfiret ve yardımları beklenemez.

Sonuç olarak, insanların, kıtlık gibi zor zamanlarda imtihan edildiklerinin farkında olmaları gereklidir. Bununla birlikte yaşanan felaket anlarında hem infak ederek fakirler gözetilmeli hem de bol bol tövbe ve istiğfar edilerek Allah'ın hoşnutluğu aranmalıdır.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H., & vd. (2019). *Türkçe Sözlük* (B. Tezcan Aksu, Ed.; 11. bs). Türk Dil Kurumu.
- Âlûsî, Ş. M. b. A. (1415). *Rûhu'l-meânî* (1. bs, C. 16). Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye.
- Armağan vd., M. (1990). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* (1-4). Risale Yayınları.
- Arslan, A. (1995). *Büyük Kur'an Tefsiri* (1-16). Arslan Yayınları.
- Bahadır, M., & Eroğlu, İ. (2017). İslami Çerçeve Kıtık Algısı. *İslami Perspektifte İktisadi Yaklaşımlar*, 23-38.
- Bebek, A. (2003). Mağfiret. *İçinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 27, ss. 313-314). TDV Yayınları.
- Beyzâvî, A. b. Ö. (1418). *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* (1-5). Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Bilmen, Ö. N. (1985). *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsiri* (1-8). Bilmen Yayınevi.
- Buladı, K. (2011). Kur'an Çerçevesinde Hayat ve İmtihan. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 21, Article 21.
- Bursevî, İ. H. (2012). *Rûhu'l-Beyân Tefsiri* (Abdullah Öz vd., Çev.; 8. bs, 1-10). Damla Yayınları.
- Derveze, M. İ. (1998). *Et-Tefsîru'l-hadîs* (Muharrem Önder, Çev.; C. 7). Ekin Yayınları.
- Durmuş, Z. (2003). Kur'an Bağlamında İmân-Rızık İlişkisi. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 16(4), 582-595.
- Ebû Dâvûd, S. b. el-Eş'as es-Sicistânî. (1992). *Sünenu Ebî Dâvûd* (1-4). el-Mektebetü'l-Asriyye.
- Ebû Hayyân, M. b. Y. b. H. el-Endelüsî. (1420). *El-Bahrü'l-muḥîṭ* (1-10). Dâru'l-Fikr.
- Ebu's-Suûd, M. b. Y. (ts.). *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm* (1-9). Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Esed, M. (1999). *Kur'an Mesajı, Meâl-Tefsîr* (Cahit Koytak - Ahmet Ertürk, Çev.; 1-3). İşaret Yayınları.
- Ferrâ, Y. b. Z. (t.y.). *Meânî'l-Kur'an*. Dâru'l-Mısıriyye.
- Gökhan, İ. (1998). 13-16. Yüzyıllarda Mısır ve Suriye'de Krizler, Kıtıklar ve Vebalar [Doktora Tezi]. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güneş, C. (2019). *Dünya ve Âhiret Boyutlarıyla Kur'an'da Ticaret*. Arı Sanat Yayınları.
- Hicâzî, M. M. (1413). *Et-Tefsîru'l-vâzih* (10. bs). Dâru'l-Celîlî'l-Cedîd.
- <http://ktp.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=tr&midno=53424375&MakaleAdi2=+imtiha>
- <http://ktp.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=tr&midno=117755625&MakaleAdi2=k%C4%B1tl%C4%B1k>
- İbn Kesîr, E.-F. İ. b. Ö. (1999). *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm* (C. 8). Dâru't-Taybe.
- İbn Kuteybe, E. M. A. b. M. ed-Dîneverî. (1973). *Ġarîbü'l-Kur'an*. y.y.
- İbn Mâce, E. A. M. (t.y.). *Sünen* (1-2). Daru İhyai Kütübi'l-Arabiyye.
- İbn Manzûr, M. b. M. (1414). *Lisânü'l-'Arab* (1-15). Dâru Sâdır.
- İbnü'l-Cevzî, E.-F. A. b. A. (1422). *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr* (1-4). Dâru'l-Kütübi'l-'Arabî.
- İsfahânî, R. (1424). *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an* (1-4). Dâru'l-Vatan.
- Kaçalın, M. S. (2019). *Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler* (6. bs). Türk Dil Kurumu.
- Karademir, Z. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Darlık Ekonomisi ve Kıtıklar (1560- 1660)* [Doktora Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi,.
- Karaman vd., H. (2007a). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (1-5). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karaman vd., H. (2007b). *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*. Yeni Şafak Yayınları.

- Karaosman, M. (2020). Kur'ân'dan Hareketle Doğal Âfetlerin ve Salgın Hastalıkların İlâhî Bir Ceza Olarak Nitelendirilmesi Sorunu. *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 98-120.
- Kurtubî, E. A. M. b. A. (1964). *El-Câmi' li-aḥkâmi'l-kur'ân* (1-20). Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye.
- Küçük, A. (2007). *Kur'an'da Toplumsal Sınanma*. Beyan Yayınları.
- Mâtürîdî, E. M. M. (2005). *Te'vîlâtü'l-kur'ân* (1-10). Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Mücâhid, E.-H. M. b. C. el-Mekkî el-Mahzûmî. (1989). *Tefsîru Mücâhid*. Dâru'l-Fikr.
- Özer, S. (2008). Günahların Affında ve Cezaların Düşmesinde Tövbenin Etkisi. *Bilimname : Düşünce Platformu*, 6(14), 79-107.
- Râzî, F. M. b. Ö. (1420). *Mefâtîḥu'l-ğayb* (3. bs, 1-32). Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî.
- Sami, Ş. (2019). *Kamus-ı Türkî* (3. bs). Türk Dil Kurumu.
- Şimşek, M. S. (2012). *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (1-5). Beyan Yayınları.
- Taberî, E. C. M. b. C. (2000). *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-kur'ân*. Müessesetü'r-isâle.
- Tirmizî, E. İ. (ö. h. 279). (1395). *Sünenu't-Tirmizî* (2. bs, C. 4). Şirketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bali.
- Yazır, Muhammed, H. (1979). *Hak Dini Kur'an Dili* (1-10). Eser Neşriyat.
- Yıldız, M. (2009). *Kur'ân-ı Kerîm'de Yağmur* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zeccâc, E. İ. İ. b. es-Serî. (1988). *Meâni'l-kur'ân ve i'râbuhu* (C. 5). Âlemu'l-Kütüb.
- Zemahşerî, E.-K. M. (t.y.). *El-Keşşâf 'an ḥaḳâ'iki ḡavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eḳâvîl fî vüḳûhi't-te'vîl* (3. bs, 1-4). Daru'l-Kitabi'l-Arabi.
- Zuhaylî, V. İ. M. (1418). *Et-Tefsîru'l-münîr* (1-30). Dâru'l-Fikri'l-Muâsır.